

bay 1300; Tahrân 1300, 1348, 1357), ayrıca diğer bazı mersiye, kaside, rubâî ve gazellerinin yer aldığı *Gülzâr-ı Quds* adlı risâlesiyle birlikte basılmıştır (Tahrân 1339 hş., 1361 hş./1982).

BİBLİYOGRAFYA :

Feyz-i Kâşânî, *el-Mehaccetü'l-beyzâ* (nşr. S. M. Mişkât), Tahrân 1339-40, IV, 3-46; Hidâyet, *Mecma'u'l-fuşahâ*, IV, 48-49; Muhammed b. Süleyman Tenûkâbûnî, *Kışaşû'l-'ulemâ*, Tahrân 1304, s. 126-130; Hânsârî, *Ravzâtü'l-cennât*, Tahrân 1304, s. 542-549; M. Tâhir Vâhid-i Kazvînî, *Abbâsnâme* (nşr. İbrâhîm-i Dihgân), Arak 1329 hş., s. 186, 255; Abbas b. Muhammed Kummî, *Fevâ'idü'r-razaviyye*, Tahrân 1327 hş., II, 633-641; Ma'sûm Ali Şah, *Tarâ'îk*, II, 322; III, 215; Browne, *LHP*, IV, 432-436; Abdullah Ni'me, *Felâsifetü's-Şî'a*, Beyrut 1961, s. 533-536; M. Mehdi İsfahânî, *Nuşû' cihân fi ta' rî fi İsfahân*, Tahrân 1340 hş., s. 183; Ye. E. Bertel's, *Sufizm i Sufiyskaya Literatura*, Moscow 1965, s. 475-491; Seyyid Hossein Nasr, "The School of Isphahan", *History of Muslim Philosophy* (ed. M. M. Sharif), Wiesbaden 1966, II, 926; H. Corbin, *En Islam iranien*, Paris 1972, I, 27, 89, 301; III, 189; IV, 10, 61, 64, 123, 128, 129, 250, 329; a.mlf., *Anthologie des philosophes iraniens*, Tahrân 1975, II, 32-49; a.mlf., *Corps spirituel et terre céleste*, Paris 1979, s. 206-210; a.mlf., *La philosophie iranienne islamique aux XVIIe et XVIIIe siècles*, Paris 1981, s. 179-187; Hânâbâ, *Fihrist*, II, 2355; IV, 4279; a.mlf., *Fihrist-i Kitâbhâ-yi Çâpt-i 'Arabî*, Tahrân 1344 hş., s. 100, 199, 314, 583, 601, 633, 642, 701, 749, 752, 811, 948, 968, 981; Münûçîr Sadûkî Sühâ, *Hükemâ' ve 'Urefâ-yı Mute'ahhîrîn-i Şadrü'l-müte'ellihîn*, Tahrân 1359 hş., s. 32; Kâmil Mustafa eş-Şîbî, *eş-Şîla beyne't-taşavvuf ve't-teşeyyûl*, Beyrut 1982, s. 232; Abdülhüseyn-i Zerrînkûb, *Dübnâle-i Cüstü'd der Taşavvuf-i İrân*, Tahrân 1362 hş., s. 256; Âgâ Büzürg-i Tahrânî, *ez-Zer'â ilâ teşâ'nîfi's-Şî'a*, Beyrut 1403/1983, tür.yer.; M. Ali Müderrîs, *Reyhânetü'l-'edebe*, Tebrîz, ts., IV, 369-379; Hossein Moderrîs Tabatabaî, *An Introduction to Shii Law*, London 1984, s. 16; S. A. Arjomand, *The Shadow of God and the Hidden Imam*, Chicago 1984, s. 115, 146-150, 173-175; Yûsuf b. Ahmed el-Bahrânî, *Lû'tü'etü'l-bahreyn*, Beyrut 1406/1986, s. 121-131; William C. Chittick, "Two Seventeenth-Century Tracts on Kingship", *Authority and Political Culture in Shiism* (ed. S. A. Arjomand), New York 1988, s. 269-284; a.mlf., "Muhsin-i Fayd-i Kashânî", *El²* (İng.), VII, 475-476; M. Âsaf Fikret, *Fihrist-i Elifbâ't-i Kutûb-i Haft-i Kitâbhâne-i Merkezi-i Âsitân-i Quds-i Rażavî*, Meşhed 1369 hş., s. 309, 531, 533, 538-539; Seyyid Ahmed-i Hüseyinî, *Fihrist-i Nüşahâ-yi Haft-i Kitâbhâne-i 'Umûmî-i Hazret-i Âyetullah el-'Uzmâ Mar'aşî*, Kum, ts., I, 246; VIII, 369; IX, 275; XII, 97, 167; XIII, 97; M. Takî Dânişpejûh, "Dâverî-yi Feyz-i Kâşânî Meyân-ı Pârsâ ve Dânişmend", *Neşriyye-i Dânişkede-i Edebiyyât-ı Tebrîz*, IX/2, Tebrîz 1336 hş./1957, s. 113-134; Resûl-i Ca'feriyyân, "Rüyârûf-i Fakihân ve Şûfiyân der Devre-i Şafevî", *Keyhân-i Endîşe*, sy. 33, Kum 1991, s. 106-107.

HAMİD ALGAR

FEYZÎ, Âsaf Ali Asgar

(آصف علی اصغر فیضی)

(1899-1981)

İslâm hukuku
ve Şii-İsmâîlî fıkhihina dair
çalışmalarıyla tanınan
Hindistanlı âlim.

10 Nisan 1899'da Hindistan'da Poona yakınlarındaki Matheran'da doğdu. Süleymânî Bohraları'nın tanınmış bir ailesi olan Tyabçiler'e mensuptur. Dedesi Bedreddin Tyabci, Hindistan'ın ileri gelen müslüman toplum önderleri arasında yer alıyordu. İlk ve orta öğrenimini Bombay'da tamamlayan Feyzî, aynı yerde bulunan St. Xavier's College'da hukuk öğrenimi gördükten sonra yüksek tahsil için 1922 yılında İngiltere'ye gitti. Cambridge Üniversitesi St. John's College'da İslâm hukuku, İslâm tarihi, Arapça ve Farsça okudu. Burada Reynold Alleyne Nicholson ve Edward Granville Browne gibi tanınmış şarkiyatçılardan dersler aldı. 1925'te avukat olarak Middle Temple barosuna kaydoldu. 1926'da Hindistan'a döndü ve Bombay Yüksek Mahkemesi'nde 1938 yılına kadar avukatlık yaptı. 1929'da Bombay Government Law College'da hukuk dersleri vermeye başladı. 1933 yılında Bombay'da Wiladimir Ivanov'la birlikte III. Âğa Han Sultan Muhammed Şah'ın himayesinde Islamic Research Association adlı müesseseyi kurdu. Bu kuruluş daha çok İsmâiliyye mezhebiyle ilgili çalışmalar yaptığı için sonraları Ismaili Society of Bombay adını almıştır. 1938-1947 yılları arasında Bombay'da adı geçen kolejın müdürü ve İslâm hukuku profesörü olarak görevini sürdürdü. 1949-1951 yıllarında Hindistan'ın Kahire büyükelçiliği görevini yürüttü. 1952'de Yeni Delhi'de Union Public Service Commission'ın üyesi olarak görevlendirildi. 1957-1960 yılları arasında Srinagar'da Jammu-Keşmir Üniversitesi rektörlüğünde bulundu. Bundan sonra bütün resmî görevlerinden ayrılan Feyzî zamanını öğretim ve telif faaliyetlerine hasretti. 1962-1963 öğretim yılından itibaren misafir profesör olarak Cambridge Üniversitesi, Kanada McGill Üniversitesi İslâm Araştırmaları Enstitüsü ve California Üniversitesi'nde İslâm hukuku dersleri verdi. Kahire ve Şam Arap akademileri ve Royal Asiatic Society gibi milletlerarası birçok ilmi kuruluşun üyeliğine seçildi. *Islamic Culture* ve *Royal Asiatic Society* dergileri-

nin (Bombay şubesi) editörlüklerini yaptı. Son olarak da *The Encyclopaedia of Islam*'ın ikinci baskısının (*EP²*) ilim heyetinde bulundu. Feyzî, uzun süren bir hastalık devresi sonunda 23 Ekim 1981 tarihinde Bombay'da vefat etti.

İslâm hukukunun günün şartlarına göre yeniden yorumlanıp şekillendirilmesinin kararlı bir savunucusu olan, bu konuyu eserlerinde ve ilmi toplantılarda devamlı gündeme getiren Feyzî, İsmâiliyye ile ilgili çalışmalarında da XX. yüzyıla damgasını vuran bir ilim adamıdır. İsmâilî bir aileden gelmiş olmanın verdiği kültürel temel ve kaynak zenginliğiyle o ana kadar İsmâilîler arasında yaygın olan dış dünyaya kapalılık anlayışını reddetmiş, toplayabildiği 200'e yakın nâdir İsmâilî el yazması koleksiyonunu Bombay Üniversitesi Kütüphanesi'ne bağışlayarak araştırmacıların kullanımına sunmuştur (M. Goriawala, *Catalogue of The Fyze Collection of Ismaili Manuscripts*, Bombay 1965). İsmâiliyye konusundaki çalışmalarını uzun süre ünlü Rus şarkiyatçı Wiladimir Ivanov'la birlikte ve onun nezaretinde yürütmüştür.

Eserleri. Feyzî'nin yayımlanan çalışmalarından bazıları şunlardır: A) Telif Eserleri. 1. *Introduction to the Study of Muhammadan Law* (London 1931). Mülâf, İslâm hukukuna giriş mahiyetindeki bu ilk çalışmasında tarihî ve sosyokültürel şartların İslâm hukukunun oluşumundaki rolü üzerinde durur. 2. *Outlines of Muhammadan Law* (Oxford 1949; yeni ilâve ve değerlendirmelerle birlikte Oxford 1955, 1960, 1964, 1974, 1987). Bir öncekinin devamı sayılabilecek olan bu eserinde Feyzî İslâm hukukundaki meseleleri daha ayrıntılı bir şekilde incelemiştir. Müslüman toplumdan alınan örneklerle zenginleştirilmiş bir İslâm hukuku el kitabı olarak hazırlanan bu eser müellifin en önemli çalışmalarından biridir. 3. *A Modern Approach to Islam* (Bombay-New York 1963). İslâm hukuku hakkındaki modernist görüşlerini ihtiva etmektedir. 4. *Cases in the Muhammadan Law in India and Pakistan* (Oxford 1956). İslâm hukukunun Hindistan ve Pakistan'daki uygulamalarına dair örnek ve değerlendirmeleri kapsar. 5. *Compendium of Fatimid Law* (Simla 1969). Dâvûdî ve Süleymânî Bohraları'nın fıkhiyye ile ilgili bir çalışmadır. 6. *The Reform of Muslim Personal Law in India* (Bombay 1971). Urduca'sı *İslâm Avr Asr-ı Cedîd* (New Delhi 1971) adıyla neşredilen bu eser Hindistan'da uygulanan İslâm aile

hukukuna dair görüş ve tekliflerini ihtiva etmektedir. 7. *The Middle East* (Patna 1985). Feyzî'nin 1969'da Khuda Bakhsh Library'de verdiği Ortadoğu siyaset ve tarihiyle ilgili konferansının metnidir.

B) Tercümeleleri ve Neşrettiği Eserler. 1. *De'â'imü'l-İslâm*. Nu'mân b. Muhammed'in İsmâilî fıkına dair bu ünlü eserini neşre hazırlamış ve daha sonra İngilizce'ye tercüme etmiştir. Tenkitli metni basılan kitabın (I, Kahire 1951; II, Kahire 1961; I, Kahire 1961, 1969; II, Kahire 1967) İngilizce tercümesinin bazı bölümleri *Journal of Bombay Branch of Royal Asiatic Society ve Bombay Law Report*'ta (1929, 1931) yayımlanmıştır. Eserin "Kitâbü'l-İmân" adlı bölümü *The Book of Faith; from the Da'â'im al-İslâm* adıyla Bombay'da basılmıştır (1974). 2. *Risâletü'l-i'tikâdâtü'l-İmâmiyye*. İbn Bâbeveyh el-Kummî'nin eserini *A Shi'ite Creed* adıyla İngilizce'ye çevirmiştir (London 1949). 3. *Kitâbü'l-Veşâyâ*. Nu'mân b. Muhammed'in İsmâilî miras hukukuna dair olan bu eserini *Ismaili Law of Wills* adıyla İngilizce tercümesiyle birlikte neşretmiştir (Oxford 1933).

Feyzî'nin bunlardan başka çok sayıda makalesi ve müşterek çalışması, çeşitli ansiklopedilerde (meselâ bk. *El'İlğ.*, *Elr.*) yayımlanan maddeleri yanında 150 civarında ilmi yayını bulunmaktadır (çalışmalarının bir listesi için bk. Farhad Daftary, *Indo-Iranica*, sy. 37, s. 49-63).

BİBLİYOGRAFYA :

Asaf A. Ali Fyze, *Outlines of Muhammadan Law*, Oxford 1987, Önsöz; a.mlf., *The Middle East*, Patna 1985, Önsöz; Farhad Daftary, "Professor Asaf A. A. Fyze (1899-1981)", *Arabica*, sy. 31, Leiden 1984, s. 327-330; a.mlf., "The Bibliography of Asaf A. A. Fyze", *Indo-Iranica*, sy. 37, Calcutta 1984, s. 49-63; Ismail K. Poonawala, "In Memoriam A. A. A. Fyze (1899-1981)", *JMES*, sy. 14 (1982), s. 418.

AZMÎ ÖZCAN

FEYZİ, Subhîzâde

(ö. 1152/1739)

Divan şairi.

İstanbul'da doğdu. Asıl adı Feyzullah'tır. Sadrazam Hezarpâre Ahmed Paşa'nın kızının torunu, şehremini rûznâmçecisi şair Subhî Ahmed Efendi'nin oğludur. Tahsilini tamamladıktan sonra, babasının vefatı üzerine onun yerine şehremini rûznâmçecisi olarak memuriyet hayatına girdi (1101/1689-90). Bu görevinin ardından Çorlulu Ali Paşa'nın ket-hüdâ kâtipliğini, Osman Paşa'nın defter-

darlık ve mektupçuluğunu yaptı. Bazı divan memuriyetlerinde bulundu. İstanbul'da vefat etti.

Tezkirelerde yer alan bilgilerden Feyzî'nin tanınmış bir şair olduğu anlaşılmaktadır (Safâî, vr. 229^a; Sâlim, s. 564-565). Feyzî'ye eserinde diğer tezkirecilerden daha geniş yer veren Râmiz onun hakkında "şair oğlu şair" ifadesini kullanır. Buna göre Feyzî'nin yaşadığı dönemde iyi bir şair olarak kabul edildiği düşünülebilir de devrin diğer şairleriyle karşılaştırıldığında bunun doğru olmadığı anlaşılar. Feyzî, farklı bir muhtevaya sahip dört mesnevisiyle divanından dolayı hamse sahibi şairler arasında anılır.

Eserleri. 1. *Divan*. İki nüshası bilinmektedir. Bunlardan İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi nüshasında (TY, nr. 2874) iki na't, Hz. Hasan ve Hüseyin hakkında iki methiye, bir cülûsiyye, altı kaside, bir tahmis, 120 gazel, kırk dört rubâî, doksan iki tarih, altmış müfred ve on sekiz lugaz mevcuttur. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi nüshasında ise (Revan Köşkü, nr. 801, vr. 1^b-77^a) daha az şiir bulunmaktadır (muhtevası için bk. Levend, s. 147-148). Bu nüsha şairin mesnevilerini de ihtiva etmektedir. 2. *Heft Seyyâre* (TSMK, Revan Köşkü, nr. 801, vr. 79^b-124^b). Eser bir tevhid, bir na't, yedi hikâye ve bir hâtmeden meydana gelmektedir. 1060 beyit tutan hikâyeler kısmı kırk beş beyitlik bir hâtme ile sona erer. Şair, 1200 beyitlik bu mesnevisini 1122 (1710) yılında iki ay içinde tamamladığını söyler. 3. *Mir'ât-ı Süretnümâ* (vr. 125^b-153^b). Mesnevinin bulunduğu kısmın ikinci sayfasında eserin adı *Mir'ât-ı Âlemnümâ* olarak geçmektedir. Kısa bir başlangıç ardından gelen bir na'ttan sonra "i'tizâr" ve "sebeb-i nazm" bölümlerinin yer aldığı eser her biri "sıfat" başlıklı bölümler halinde gelişir. Her bölümde sâkî, mey, sâgar cür'a gibi iştret ve iştret meclisiyle ilgili konular ele alınır. "Edip ya'nî bir hefteye ihtimâm / Olup yedi yüz beyt ile bu tamâm" beytinden eserin bir haftada nazmedildiği anlaşılmaktadır. Tarih beytinde de 1710 yılında tamamlandığı kaydedilmiştir. 4. *Safânâme* (vr. 155^b-195^a). Bir giriş, bir na't ve bir mi'râciyyeyi takiben Hulefâ-yi Râşidîn, Hz. Hasan ve Hüseyin hakkında yazılmış methiyelerden sonra dinî bir mesnevi olarak gelişeceği intibahı veren eser sabahı, gündüzü, gecesini, mehtabıyla baharın tasvir edildiği bir mesnevi haline dönüşür. "Tavsîf-i Hisâr-ı Anadolu" ve "Tavsîf-i Hisâr-ı Rumeli" başlık-

lı iki bölüm bir şehrengiz özelliği göstermesi bakımından dikkat çekicidir. On beş fasıl ve 1000 beyitten meydana gelen bu mesnevi 1123 (1711) yılında iki hafta içinde kaleme alınmıştır. 5. *İşknâme* (vr. 197^b-241^a). Eser bir giriş, bir na't, tavsîf-i mi'râc ve münâcât ile başlanmaktadır. "İşknâme" başlıklı şiirden sonra "sıfat-ı aşk", "sıfat-ı âşık", "sıfat-ı ma'sûk" gibi başlıklar taşıyan manzumelerle gelişen eser 1100 beyitten meydana gelmektedir. Tarih beytinden bu eserin de 1123 yılında yazıldığı ve iki haftada tamamlandığı anlaşılmaktadır.

Feyzî'nin klasik hamse konularının dışında kaleme aldığı bu dört mesnevinin önemli bir sanat değeri taşıdığını söylemek güçtür. Mahallî özellikler göstermesiyle dikkat çeken *Heft Seyyâre*'deki hikâyeler teknik bakımından oldukça zayıftır. Diğer mesneviler de kayda değer bir özellik taşımaz. Şairin kullandığı mazmunlar bu alanda daha önce söylenmiş olanların tekrarıdır ibarettir. Ancak bu külliyyat Türk edebiyatındaki sayılı hamse örneklerinden biri kabul edildiğinden önemli görülmüş, Feyzî de edebiyat tarihinde devrinin orta halli bir nâzımı olarak yerini almıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Safâî, *Tezkire*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 2549, vr. 229^a; Sâlim, *Tezkire*, İstanbul 1315, s. 564-565; Râmiz, *Âdâb-ı Zurefâ*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3873, vr. 82^a; Müstakimzâde, *Mecelletü'n-Nisâb*, Süleymaniye Ktp., Hâlet Efendi, nr. 628, vr. 343^{a-b}; *Sicill-i Osmânî*, IV, 35; Nail Tuman, *Tuhfe-i Nailî*, İÜ Şarkiyat Araştırma Merkezi Ktp., "Feyzi" md.; *TYDK*, III, 717-719; Karatay, *Türkçe Yazmalar*, II, 190-191; *İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Hamseler Kataloğu* (haz. Nail Tuman), İstanbul 1961, s. 191-195; A. Sırrı Levend, "Feyzî'nin Bilinmeyen Bir Hamsesi", *TDAY Belleten* (1955), s. 143-152; "Feyzî (Subhîzâde)", *TDEA*, III, 217.

MUSTAFA UZUN

FEYZİ EFENDİ

(1851-1926)

Son devir
Nakşibendiyye şeyhlerinden.

Tekirdağ'da doğdu. Asıl adı Mustafa Feyzi olup babası çiftçilikle uğraşan Emrullah Ağa'dır. İlk dinî eğitimini memleketindeki hocalardan gördükten sonra 1285'te (1868) İstanbul'a gitti. Beyazıt Camii dersîamlarından ağabeyi Mehmed Tâhir Efendi'nin derslerine devam ederek 1882'de icâzet aldı. Ertesi yıl yapılan ruûs imtihanında başarılı olunca ders vekili sıfatıyla Beyazıt Camii'nde göre-